

„Tarp knygų“ redakcija, siekdama aktualinti nacionalinį dokumentinį kultūros paveldo, užtikrinti jo skliaudą, parengė UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinio registro naujenų pristatymo ciklą. Pasitelkdami dokumentinio paveldo tyrinėtojus, žurnalo puslapiuose pristatome po vieną iš programos Nacionalinį registrą 2019 m. įtrauktą dokumentą. Ši kartą siūlome išsamiau susipažinti su didele XIX a. rankraštinių dokumentų kolekcija.

UNIKALI XIX a. LITUANISTINĖ MOKYKLA KRETINGOS BERNARDINŲ VIENUOLYNĖ

Kretingos Apreiškimo vienuolynas ir Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčia. Priekyje – 1993 m. iškilia paminklas Jurgui Ambroziejui Pabréžai (skulpt. Algirdas Bošas, archit. Saulius Manomeitis).

Nijolė Raudytė

Kretingos Apreiškimo vienuolyno bibliotekos darbuotoja

Po 1830–1831 m. vykusio Abiejų Tautų Respublikos piliečių vadavimosi iš Rusijos imperijos sukilio 1832 m. buvo uždarytas Vilniaus universitetas bei daugelis mokyklų, krašte vietoj lenkų įvesta rusų kalba. 1843 m. sukurta Kauno gubernija, apimanti ir istorinę Žemaitiją. Pagal bažnytinę administraciją 1848 m. visa šios gubernijos teritorija buvo priskirta Telšių (Žemaitijos) vyskupijai, kurioje pastoraciniais tikslais greta lenkų kalbos buvo vartojama ir žemaičių (lietuvių) kalba. Šiuo laikotarpiu Kretingos bernardinų vienuolynas (dabar – Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos Kretingos Apreiškimo vienuolynas) tapo lietuvių (žemaičių) kultūros centru, kuriamė susibūrė išsilavinusių asmenų grupė, neformaliai vadovaujama kunigo Jurgio Ambrožijaus Pabréžos.

Siekiant apsaugoti konkrečius išlikusius J. A. Pabréžos ir jo mokinų rankraštinius tekstus, dokumentai surinkti į Neformalios lituanistinės mokyklos Kretingos bernardinų vienuolyne kolekciją, kurią sudaro 134 popieriuje surašyti dokumentai lietuvių, lenkų ir lotynų kalbomis. Kai kurie vienetai yra pasirašyti, datuoti. Ši kolekcija 2019 m. pripažinta nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir įrašyta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą (registracijos Nr. 74).

Kretingos vienuolynas XIX a. pirmojoje pusėje aktyviai vykdė kultūrinę veiklą. J. A. Pabrėžos ir jo mokinų (sekėjų) pastangomis buvo sukurtas lietuvių (žemaičių) bendrinės (standartinės, literatūrinės) kalbos projektas. Tačiau jis nebuvo įgyvendintas, išlikę tik rankraštiniai tekstai, daugelis jų taip ir nebuvo paskelbta. Derėtų pabrėžti, kad paties J. A. Pabrėžos rankraščiai į Neformalios lituanistinės mokyklos kolekciją neįtraukti, tik jo mokinų ir sekėjų.

SPIRITUS MOVENS – IDĖJINIS VADOVAS IR IDEOLOGAS

Dėmesio kunigui, Kretingos bernardinų vienuolyno vienuoliui A. J. Pabrėžai kultūros istorikai visada skyrė nemažai. Pirmasis jo ortografinios tyrimų paskelbė kalbininkas Antanas Salys straipsnyje „Apie Kretingos vienuolyno lietuviškus rankraščius“ (*Švietimo darbas*, 1927). J. A. Pabrėža yra sulaukęs trijų monografinių studijų: Petro Ruškio „Kunigas Jurgis (Tėvas Ambrožijus) Pabrėža (1771.I.15–1849.X.30): jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė“ (Kre-

Kretingos Apreiškimo vienuolyno bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių fonde saugoma 130 Neformalios lituanistinės mokyklos kolekcijos vienetus dokumentų. Jolanta Klietkutės nuotrakos

tinga, 1938 m., rankraštis); Juozo Tarvydo „Jurgis Ambraziejus Pabrėža: medžiaga biografijai“ (Kretinga, 1971 m., rankraštis) ir Viktoro Gidžiūno „Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)“, kurią 1993 m. paskelbė Lietuvos katalikų mokslo akademija. 1996 m. pasirodė Giedriaus Subačiaus kalbos istorijos studija „Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba“. 1972 m. Nijolė Kišünienė parengė J. A. Pabrėžos bibliografiją.

J. A. Pabrėža gimė 1771 m. sausio 15 d. Večių kaime (prie Lenkimų) Skuodo rajone. 1786–1791 m. mokėsi Kretingos gimnazijoje, 1791–1794 m. studijavo mediciną, botaniką ir teologiją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiojoje mokykloje (Vilniaus universitete). 1794 m. dalyvavo Tado Kosciuškos sukilime. 1794 m. įstojo į Žemaičių kunigų seminariją Varniuose, po dvejų metų išventintas kunigu. 1796–1798 m. buvo vikaras Šiluvoje, 1798–1800 m. – Raudėnuose, 1800–1802 m. – Tveruose, 1802–1807 m. – Plungėje, Kartenoje 1807–1817 m. buvo altaristas.

1816 m. J. A. Pabrėža įstojo į Kretingos bernardinų vienuolyną. Po metų davės įžadus, tapo pranciškonu (trečiojo ordino), gavo Ambraziejaus (*Ambrosius*) vardą. Nuo 1817 m. Kretingos bernardinų mokykloje dėstė lotynų kalbą, gamtos mokslus, tikslybą. 1821 m. paskirtas Kretingos vienuolyno pamokslininku ir garsėjo savo pamokslais. Vienuolyne atsidėjo mokslinių veiklai, homiletikai, praktinei medicinai ir farmacijai, buvo žinomas kaip liaudies medicinos žinovas. J. A. Pabrėža palaikė ryšius su XIX a. žemaičių kultūros sajūdžio dalyviais ir mokslininkais Simonu Daukantu, Jonu Krizostomu Gintila, Silvestru Rucevičiumi, Motiejumi Valančiumi, Juozapu Jundziliu, Johanu Frydrichu Volfgangu ir kt.

J. A. Pabrėža laikomas lietuvių botanikos tėvu – jis yra kapitalinio, sisteminio, didžiausio per visą XIX a. Lietuvos mokslo istoriją botanikos veikalo *Taislius augyminis* (1843), parašyto lietuviškai (žemaitiškai), autorius. Jis sukūrė ir pagrindė lietuvišką botanikos mokslo terminiją. Knyga pirmą kartą išleista 1900 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. 2008 m. rankraštis, kuris saugomas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje, įtrauktas į UNESCO „Pasaulio atminties“ nacionalinį registrą. Išlikęs J. A. Pabrėžos sudarytas stambus

Kretingos Apreiškimo vienuolyno gvardijonas Gediminas Numgaudas DPM su kolekcijos rankraščiais.

Lietuvos augalų (800 pavadinimų) herbariumas, saugomas Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete.

J. A. Pabréža yra pirmojo lietuviško (parašyto žemaitiškai) geografijos vadovėlio *Geograpye (Žemiuraszts)* autorius. Ko gero, tai – pirmasis lietuviškas gamtos mokslų vadovėlis.

Šis vienuolis ir kunigas yra reikšmingos dvasinės literatūros ir pamokslų rinkinių autorius. Didžioji jų dalis išlikusi, saugoma Lietuvos muziejuose (Žemaičių vyskupystės, Kretingos, Telšių ir kt.), bibliotekose: Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo. J. A. Pabréžos eiléraščiai lenkų ir lietuvių kalbomis, tokie kaip „Esu sau žmogelis šarpus kožname darbe“ ir „Apie pypkininką“, yra tapę liaudies dainomis.

Lietuvos kultūros istorijai J. A. Pabréža svarbus kaip XIX a. bibliofilas. Savo daugiau kaip 400 tomų biblioteką, kurioje vyravo botanikos, praktinės medicinos, teologijos veikalai, populiarūs žurnalai, pradėjo komplektuoti vikaraudamas. Knygas siūsdavosi iš Vilniaus, Rygos, Sankt Peterburgo. Išlikusios bibliotekos dalis saugoma Vilniaus universiteto ir Kauno apskrities viešojoje bibliotekose ir asmeninėse kolekcijose.

PIRMASIS BENDRINĖS KALBOS PROJEKTAS

Kaip minėta, J. A. Pabréža kartu su savo sekėjais sukūrė lietuvių (žemaičių) bendrinės kalbos projektą, darantį įspūdį užmoju dydžiu. Yra žinomi trys pagrindiniai jo kalbos ir sukurtos originaлиos rašybos idėjas perémę sekėjai ir pagalbininkai, kurių tekstu išliko: tai – Simonas Grosas, Juozapas Butavičius ir Simfronijus Žabakevičius.

I saugotiną kolekciją įtraukti pagal specifinę J. A. Pabréžos rašybą jo mokinį parengti (ar perrašyti) šie pagrindiniai veikalai: S. Grosas *Kalbrieda Ležuwe Žemaytyszka*, t. y. gramatika ir 3000 žodžių lenkų-žemaičių kalbų žodynėlis (1835); J. Butavičiaus parengtas S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ nuorašas, per 1000 puslapių (1833–1835); S. Žabakevičiaus lietuviški pamokslai (121 vnt.), atliepiantys kasdienius to meto vietos dvasininkų ir gyventojų rūpesčius, jų kalba akiavizdžiai paveikta J. A. Pabréžos; taip pat smulkesni rankraštiniai šių autorių tekstai kitomis kalbomis su lietuviškais išraišais (10 smulkesnių S. Grosas, 1 – S. Žabakevičiaus).

Šio unikalaus ortografijos tobulinimo projekto mokslinis tyrimas pristatytas minėtoje G. Subačiaus studijoje „Jurgio Ambraziejaus Pabréžos žemaičių kalba“ bei metais anksčiau – 1995 m. – pa- sirodžiusiame Romos Bončutės ir G. Subačiaus darbe „Simono Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ rankraščio ir publikavimo istorija“. Habil. dr. G. Subačiaus teigimu, minėtų veikalų svarba lituanistikai ir lituanikai akivaizdi – tai yra J. A. Pabréžos vadovaujamos neformalios lituanistinės rašomosios kalbos mokyklos, pirmosios tokios Lietuvoje ir vienintelės žinomas bent iki XIX a. vidurio, palikimas. Jie atspindi J. A. Pabréžos idėjas apie žemaičiams (Žemaitijai) skirtą bendrinę kalbą ir parodo jo *bendrinės žemaičių kalbos gramatikos modelį*. Svarbu ir tai, kad S. Grosas, rengdamas gramatiką, ankstyviausiai laikėsi *kalbos grynumo kriterijaus* ir jo ieškojo apsibréžto ploto centrinėje dalyje. Jo pasirinkimu, gryniausiu žemaičių kalbos plotu tapo Telšių apskritis, didesnė dalis Šiaulių ir Raseinių apskričių, nesiribojančių su kraštais, kuriuose kalbama kitomis tarmėmis.

Apie J. A. Pabréžos bendrinės žemaičių kalbos mokyklą Mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka 2015 m. yra parengusi vaizdo medžiagą „Artimiausias kelias iki atradimo“, kuri prieinama adresu: www.youtube.com/watch?v=qg7vPc9jnBU.

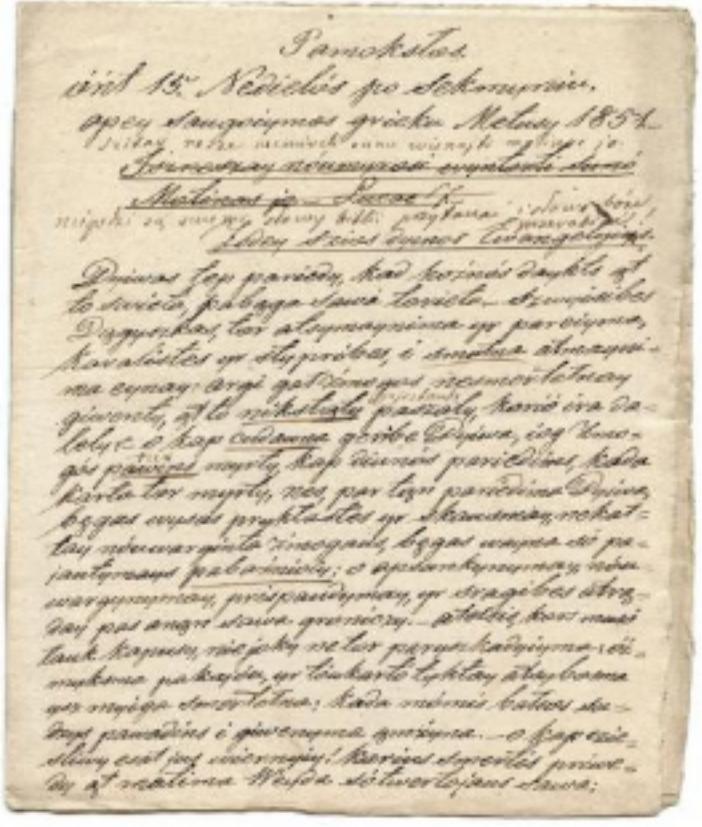

Lietuvių–lenkų–latynų k. žodynėlio fragmentai. Simono Grossos Kompendium. *Księgi pod Tytułem Dobry Pasterz [...]*. Dotnuva, 1812. 11 × 17 cm, p. 21–22. KAVBRF-176. Su autografu „Ex libro Simonia Grossi“.

MOKINIAI IR SEKĖJAI – IŠSKIRTINĖS ASMENYBĖS

Simonas Grossas gimė apie 1771 m. Varmijos vyskupijoje (Mažoji Lietuva), mirė 1835 m. lapkričio 22 d. Kretingoje. Mokslus jis pradėjo vyskupijos centre – Roselyje (dabar – Rešlius; Lenkija). 1787 m. rugpjūčio 28 d. įstojo į bernardinų brolią, Benicos (Baltarusija), Vilniaus ir Minsko vienuolynuose tęsė retorikos, filosofijos ir teologijos studijas. Apie 1794 m. buvo įsventintas kunigu. 1798–1801 m. dėstė vokiečių kalbą Troškūnų (Anykščių r.) bernardinų vienuolynu mokyklose. Nuo 1803 iki 1810 m. Dotnuvos (Kėdainių r.) bernardinų vienuolių gramatikos mokykloje buvo vokiečių kalbos mokytojas. Manoma, kad šiuo laikotarpiu išmoko kalbėti aukštaitiškai. 1814 m. buvo paskirtas Kretingos vienuolyno vikaru, 1816 m. – bernardinų mokyklos mokytoju, o 1827 m. – vienuolyno definitoriumi. Kretingoje išmoko žemaičių kalbos, 1835 m. parašė gramatiką *Kalbrieda Ležuwe Žemaytyszka*. Joje bandė fiksuoti J. A. Pabréžos kuriamos bendrinės žemaičių kalbos, grindžiamos šiaurės žemaičių (dounininkų) patarme, rašybos, fonetikos ir morfologijos normas. Tyrėjai rankraščio tekste pastebėjo tarmių (aukštaičių ir žemaičių) derinimo tendencijų. Lenkų-žemaičių kalbų žodynelyje S. Grossas prie linksniuojamų ar asmenuojamų žodžių duoda nuorodas, kuria linksniuote ar asmenuote (pagal jo gramatiką) šie žodžiai kaitomi.

Juozapas Butavičius gimė 1806 m. gruodžio 4 d. Gedžių k. (Tirkšlių parapija, Mažeikių r.), mirė 1840 m. gruodžio 8 d. Šiluvoje (Raseinių r.). 1827–1830 m. mokėsi Žemaičių vyskupijos seminarijoje Varniuose. 1830 m. gruodžio 20 d. įsventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Janapolę Telšių rajone. 1831 m. spalio 18 d. J. Butavičius tapo Tirkšlių bažnyčios vikaru. 1831 m. Žemaitijos sukiliimo tyrimo komisija sudarė Janapolés ir Pavandenės parapijų dvasininkų bylą. J. Butavičius buvo apkaltintas prisidėjęs prie sukiliimo, tardomas prisipažino rinkęs pinigus sukiliėliams, skaitęs bažnyčioje ištikimybės sukiliimo vadovybei priesaiką, laikęs

Simfronijaus Žabakevičiaus pamokalo fragmentas. Pamokolas. / šnt. 15. Nedielos po Sekmyniu. / Apey saugojymos grieku Metusy 1835. Kretinga, 1835. 6 lap. (12 p.), 18,5 × 22 cm. KAVBRF-32. Su autografu „Ka. Symfroni Žabakiewicz Kretinga“.

iškabintus sukilėlių vadovybės dokumentus. Galu gale jis buvo nuteistas dvejiems metams atgalios į Kretingos bernardinų vienuolyną, kur gyveno nuo 1833 m. gegužės 17 d. iki 1835 m. gegužės 16 d.

Ten sutiko J. A. Pabrėžą, rašantį botanikos darbus, S. Grossą, analizuojantį žemaičių gramatiką, ten

tapo J. A. Pabrėžos mokiniu bei sekėju. Parengė S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos“ nuorašą (apie 1834–1835). J. Butavičius kartu su J. A. Pabrėža parašė rankraštinių veikalų *Srija balseninė* (rankraštyje – abiejų rašysenos, remiamasi J. A. Pabrėžos rašybos principais). Jis perraše pagrindinio J. A. Pabrėžos veikalo *Tayslós augumynnis* kelis pirmuosius puslapius, parašė įvadą S. Grossą gramatikai. 1835 m. gegužę grijo vikaru į Tirkšlius, 1838 m. perkeltas į Viešnius, 1840 m. sausį perkeltas į Šiluvą klebono padėjėju, kur ir mirė nuo karštligės.

Simfronijus Žabakevičius gimė apie 1800 m. Salantų parapijoje, Telšių apskrityje, mirė 1877 m. lapkričio 19 d. Kretingoje. 1819 m. Tytuvėnų vienuolyne tapo bernardinų ordino vienuoliu. 1826–1827 m. gramatikos mokėsi Drujoje, 1827–1829 m. retorikos – Budslave, 1829–1832 m. filosofijos – Minske (visi miestai – Baltarusijoje), 1832–1835 m. teologijos – Vilniuje. Pastarajame mieste 1824 m. buvo įšventintas kunigu. 1838 m. buvo Telšių, 1840 m. – Kretingos bernardinų mokyklos kapelionas. 1848 m. įregistruotas Kretingos bernardinų vienuolyne: nuo 1857 m. buvo vienuolyno gvardijono Felikso Rimkevičiaus pavaduotojas. 1868 m. tapo parapijos vikaru. Mirė Kretingos bernardinų vienuolyne.

Neformalios lituanistinės mokyklos Kretingos bernardinų vienuolyne kolekcijoje pateikiama 122 S. Žabakevičiaus rankraščiai – 121 lietuviškas pamokslas ir išlikusi didelės apimties religinio turinio knygelių užrašai lenkų, lietuvių, lotynų kalbomis. Lietuviškų pamokslų kalba akivaizdžiai paveikta J. A. Pabrėžos, tad S. Žabakevičius taip pat gali būti laikomas jo sekėju.

G. Subačiaus tvirtinimu, būta ir daug daugiau neformalios lituanistinės mokyklos mokinų (J. A. Pabrėžos sekėjų), tik dažniausiai nėra išlikusių jų tekstu. Jokios kitos tokio masto ir apimties, tiek sekėjų turėjusios neformalios raštijos mokyklos, jokio kito bendrinės kalbos kūrimo sumanymo ir pastangų jų platinti Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje nefikuota. To meto Lietuvos intelektualai dažnai dirbdavo raštijos srityje tik kaip pavieniai kūrėjai, nesubūrė savo mokyklų. Iki šiol ši J. A. Pabrėžos mokykla Kretingos bernardinų vienuolyne mažai žinoma ir dėl to, kad pranciškonai neturėjo lėšų išleisti parengtus veikalus. Iš daugelio tos potencialios bendrinės rašomosios kalbos rankraščių nė vienas tuo laiku nepateko į spaustuvę, taigi mokykla ilgam buvo nugrimzdusi užmarštin.

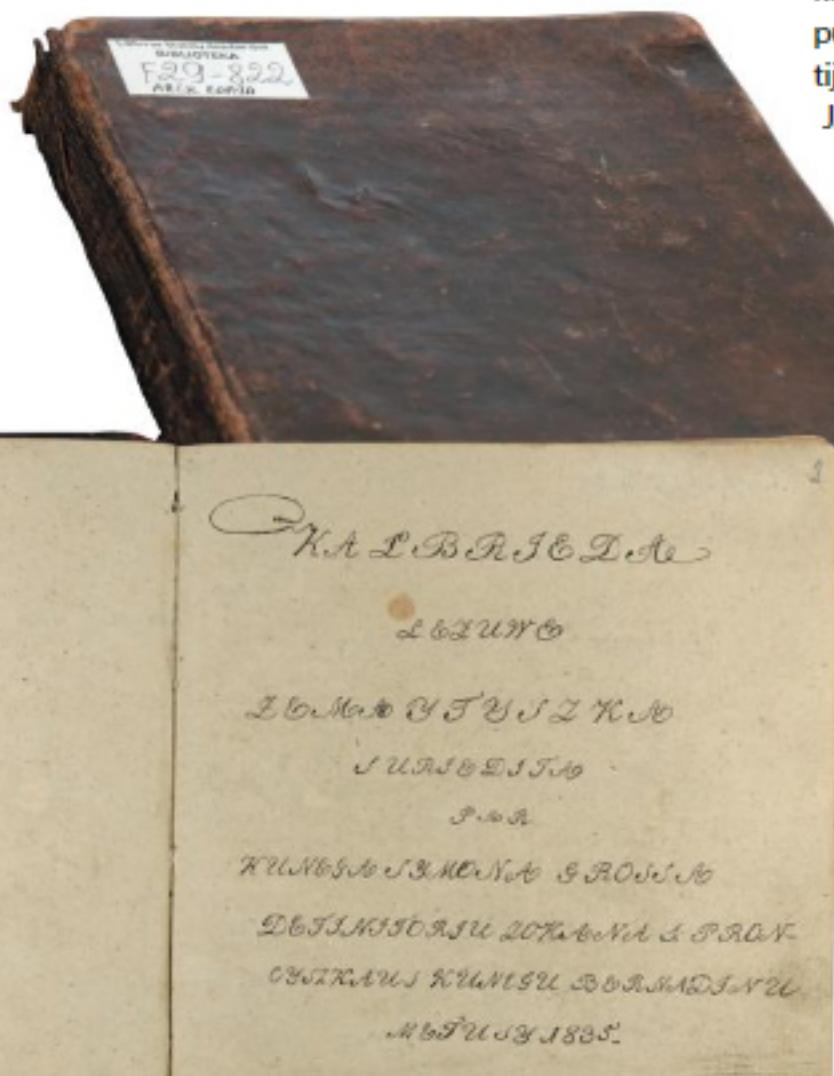
RANKRAŠČIAI – TRIJOSE ATMINTIES INSTITUCIJOSE

Neformalios lituanistinės mokyklos Kretingos bernardinų vienuolyne dokumentų kolekcija yra sudaryta remiantis moksliniais tyrimais. Jos pavadinimas apibūdina patį reiškinį ir jo kilmės vietą.

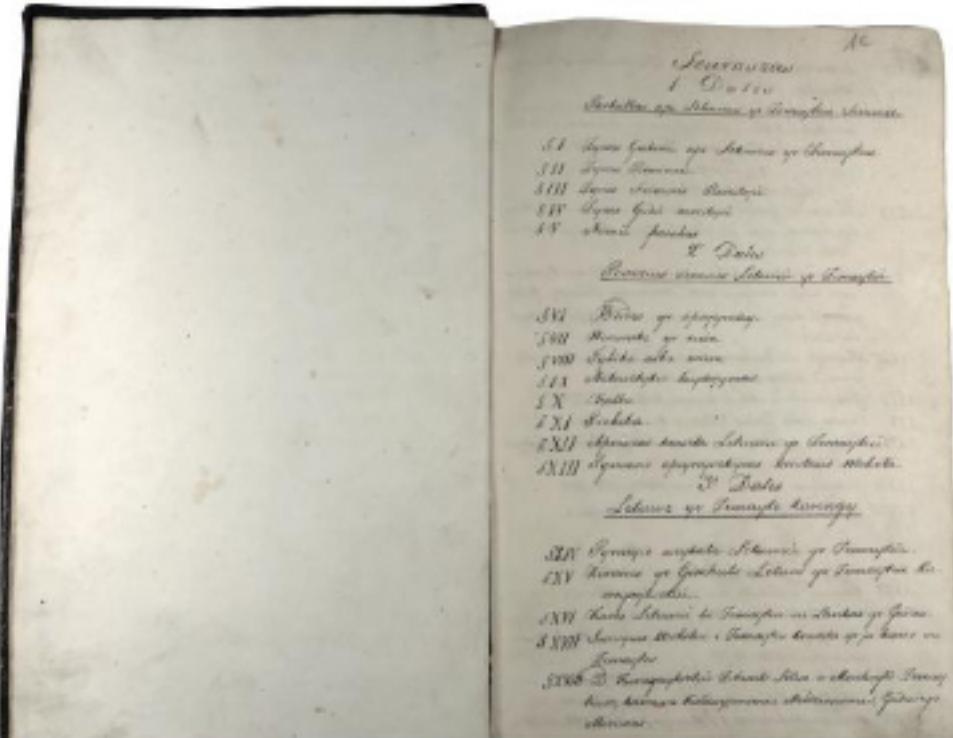
Kolekcijos dokumentai rašyti XIX a. pirmojoje pusėje

Kretingos vienuolyne. Šiuo metu identifikuoti šio unikalaus bendrinės kalbos projekto rankraščiai saugomi trijose šalies atminties institucijose: Kretingos Apreiškimo vienuolyne bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių fonde – 130 vnt.; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje – 2 vnt. ir Vilniaus universiteto bibliotekos Mokslinių tyrimų ir paveldo rinkinių departamento Rankraščių skyriuje – 2 vnt. Tai nulémė jų saugojimo istorija.

Kretingos bernardinų vienuolyne bibliotekos dokumentai sovietų okupacijos metais (1940–1941 m.) buvo išsklaidyti. Didesnioji fondo dalis sovietų valdžios nacionalizuota, dalis dinga be žinių ar sunaikinta. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse besitraukiantiems į užsienį mažesniesiems broliams vis dėlto pavyko slapsa išsivežti nemažą dalį vertingų XVII–XX a. pradžios archyvi-

Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomas S. Grossos gramatikos bendras veidetas ir entratūrinis puslapis: [GROSSAS, Simona]. Kolbrieda Ležuwe Žemaičių..., 1835, 101 lap. LMAVB RS P29-822. Pratarmė parašytas Juozapo Butavičiaus ranka.

Juozapo Butavičiaus apie 1833–1835 m. perrašytas Simono Daukanto „Istorija žemaitiška“ pirmas puslapis.
Rankraštinė knyga be antraštinių lapo, rečytė rusvuoju spalvuoju popieriuje. 1004 [+4 nenumerojuoti] p. LMAVB RG F29-1056.

nių dokumentų ir rankraščių: vienuolyno veiklos ir parapijos metrikų knygų, korespondencijos, pamokslų, teologijos, kalbotyros ir kitų darbų. Archyvas pradžioje buvo išvežtas į tarpinę stotelę – Freiburgo miestą Vokietijoje.

1941 m. vasarą Pitsberge (JAV, Pensilvanijos valstija) buvo įkurta laikinoji pranciškonų rezidencija. Po metų jiems leista įsikurti Grine (Meino valstija). Čia įrengtas ir 1944 m. rugpjūčio 6 d. pašventintas vienuolynas su koplyčia. Manytina, kad pranciškonų archyvas tuo metu iš Vokietijos buvo pervežtas į šią vietovę. 1947 m. rugsėjo 8 d. jis perkeltas į įsigytą erdvę pastatą Kenebankporte, į Šv. Antano vienuolyną, kur dar ir dabar yra likusi dokumentų dalis. 1992-aisiais provincijolo Placido Bariaus iniciatyva prasidėjo pranciškonų archyvo sugrąžinimas į Lietuvą. Taip Kretingą pasiekė apie 16 dėžių su vertingais rankraščiais.

Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje ir Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje išlikusių dokumentų saugojimo istorija néra tiksliai nustatyta. Žinoma, kad S. Groso dokumentai į Vilniaus universiteto biblioteką ir Vrublevskių biblioteką pateko 1950 m. iš tuo metu panaikinto Vytauto Didžiojo universiteto Kaune bibliotekos. Iki jos dokumentų kelias šiuo metu nežinomas. Manytina, kad jie buvo saugomi Kretingos vienuolyno bibliotekoje, nes 1925 m. kalbininkas A. Salys čia dar rado S. Groso gramatiką, o 1940 m. jie išvežti į Vytauto Didžiojo universitetą.

J. Butavičiaus apie 1834–1835 m. perrašyta S. Daukanto „Istorija žemaitiška“ Kretingos vienuolyne buvo saugoma keletą metų. 1838 m. J. A. Pabrėža savo teste mente rašė: jeigu S. Daukantas nesuspėtų atsiimti istorijos kopijos, ją palikti vienuolyno bibliotekoje (V. Gidžiūno „Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)“). Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriaus vedėja Erika Kuliesienė nurodo vėlesnius faktus: J. Butavičiaus perrašyta S. Daukanto istorija po autoriaus mirties kurį laiką priklausė Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui, vėliau pateko į Seinų vyskupo Antano Baranausko rankas. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais rankraštis saugotas Seinų kunigų seminarijos bibliotekoje. Per Pirmąjį pasaulinį karą jis atsidūrė Sankt Peterburgo dvavinėje akademijoje, vėliau, apie 1930–1931 m. – Sovietų Sajungos mokslo akademijos bibliotekos rankraštyne, kur jį aptiko menotyrininkas Leonidas Žilevičius. 1983 m. grudžio 5 d. šis dokumentas perduotas Lietuvos mokslo akademijos bibliotekai.

Mokslo akademijos ir Vilniaus universiteto bibliotekose saugomų dokumentų būklė gera, jų nereikia restauruoti. Dokumentų originalai išimties tvarka yra prieinami visiems skaityklų skaitytojams.

Kolekcijos dokumentų, saugomų Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekoje (J. Butavičiaus perrašyta S. Daukanto „Istorija žemaitiška“ ir S. Groso Kałbrieda Ležuwe Žemaytyszka), skaitmeninės kopijos prieinamos bibliotekos elektro-niniame archyve.

Kretingos Apreiškimo vienuolyno bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių fonde saugomų dokumentų būklė patenkinama, jiems būtini konservavimo darbai. Dokumentai, po ilgų kelionių sugrįžę į nuolatinę saugojimo vietą vienuolyne, yra pradėti tvarkyti: atliktas pirminis jų registravimas; sukurti identifikuotų dokumentų bibliografiniai aprašai. Skaitytojams jie šiuo metu neprieinami.

REIKŠMĖ LIETUVOS IR PASAULIO KULTŪRAI

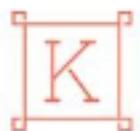
J. A. Pabrėžos neformalios lituanistinės rašemosios kalbos mokyklos – pirmosios tokios Lietuvoje – palikimas ypač svarbus. Pasak G. Subačiaus, mokykla liudija ankstyvą – XIX a. 4–6 dešimtmečių – organizuotą lituanistinę veiklą: susibūrusi grupė žmonių kolektyviai dirbo prie bendru tapusio lietuvių (žemaičių) bendrinės (rašemosios) kalbos formavimo projekto.

Esama duomenų apie daug didesnį mokinių ir sekėjų ratą: be jau minėtų S. Groso, J. Butavičiaus ir S. Žabakevičiaus, žinomas ir Izidorius Každailevičius, kuris vartojo J. A. Pabrėžos rašybą, bet jo tekstu néra išlikę. Kretingos vienuolyno bibliotekoje yra išlikusių anoniminių rankraštinių pamokslų, kuriuose taip pat pastebimi J. A. Pabrėžos rašybos ženklai. S. Daukantas tam tikru laikotarpiu irgi buvo émės vadovautis šios rašybos ypatybėmis. Jie ryškūs ir S. Daukanto surinktose pasakose, rašytose įvairiomis rašysenomis, tarp jų – ir anoniminių J. A. Pabrėžos sekėjų. G. Subačius ją yra pavadinęs „pajūrio žemaičių rašyba“.

Tai unikali mokykla, pagal mastą neturėjusi alternatyvų, – kiti bendrinės kalbos projektuotojai daugiausia dirbo individualiai. Šio reiškinio identifikavimas leidžia bent dvieju dešimtmečiais ankstinti lituanistinio sajūdžio laiką. Lituanistinės mokyklos kolekcijos chronologinė apréptis – XIX a. 4–7 dešimtmečiai. Dokumentai turi išskirtinę istorinę lingvistinę reikšmę kaip neformalios J. A. Pabrėžos lituanistinės rašemosios kalbos mokyklos liudytojai.

Siekiant išsaugoti Kretingos vienuolyne saugomus kolekcijos rankraščius ir sudaryti didesnę galimybę vartotojams susipažinti su šiais UNESCO nacionalinio registro dokumentais, jie bus skaitmeninami.

Projektą „UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ nacionalinio registro dokumentų (irašytų 2019 m.) aktualizavimas ir sklaida“ iš dalies finansuoją Lietuvos kultūros taryba.

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJOS

Rugsejis | 2020

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO
BIBLIOTEKA

tarpKNYGU

ISSN 0868-8826

„Tarp knygų“ archyvas

tarpKNYGŲ

Perspausdinant tekstus ar iliustracijas, išsisai ar dalimis, būtinės leidėjo sutikimas.

2020 Nr. 9 (740)

Lietuvos nacionalinės

Martyno Mažvydo bibliotekos

mėnesinis žurnalas

Leidžiamas nuo 1949 m.

© „Tarp knygų“, 2020

Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius

Tel. (8 5) 239 8687

E. paštas tk@lnb.lt

www.lnb.lt

2020-09-23

6 leidyb. apsk. L

Tiražas 510 egz.

Speusdino UAB „Petro oīsatae“,

Naujoji Rūovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius

TARP KNYGU (IN THE WORLD OF BOOKS)

No 9 (740) 2020

Martynas Mažvydas

National Library of Lithuania

Monthly. Published in Lithuanian

F. 1949

© „Tarp knygų“, 2020

Address: Gedimino pr. 51,

LT-01109 Vilnius, Lithuania

Tel. +370 5 239 8687

E-mail: tk@lnb.lt

www.lnb.lt

PRENUMERATA!

Jeigu Jūsų nėra TARP KNYGŲ,
Jūsų nėra TARP BIBLIOTEKŲ.

Primename, kad žurnalo „Tarp knygų“
prenumerata priimama visuose
AB Lietuvos pašto skyriuose.

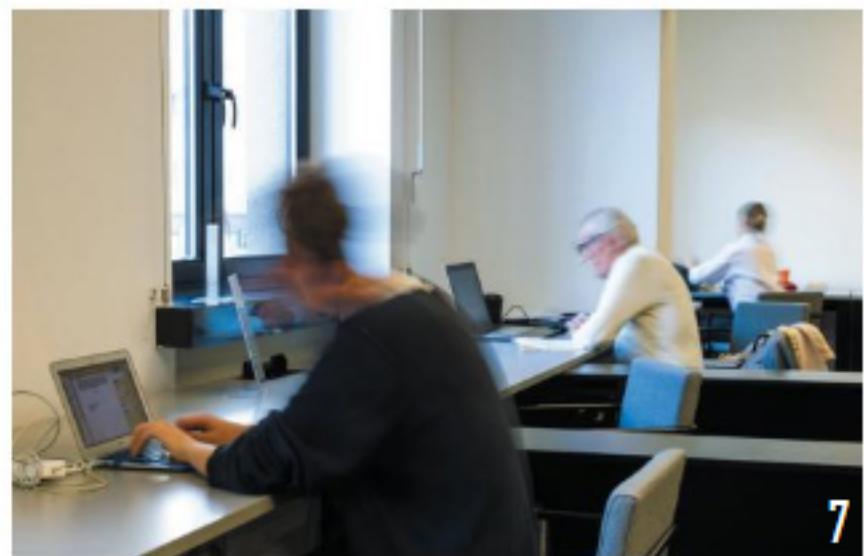
Taip pat žurnalą galima įsigyti
Nacionalinės bibliotekos
(Gedimino pr. 51, Vilnius) Informacijos
ir registracijos punkte
(II a., tel. (8 5) 249 7028)
ir Leidybos skyriuje (tel. (8 5) 263 9111
arba el. paštu violeta.kuzmaite@lnb.lt).

Vieno numerio kaina – 2,25 Eur

ŠIAME NUMERYJE

#GYVASŽODIS	
Ingriða Veliutė. Bendruomeniškos vizionierių bibliotekos	1
TEMA / SENIORŲ VEIKLA BIBLIOTEKOSE	
Vaiva Markevičiūtė. Savi tarp savų	3
Aušra Vaškevičienė. Individualus dėmesys kiekvienam	7
ŠIANDIEN AKTUALU	
Nijolė Blūdžiuvienė, Violeta Černiauskaitė. Informacijos ir dokumentavimo sričių aiškinamojo žodyno nauja redakcija	8
BIBLIOTEKŲ TURTAI	
Nijolė Raudytė. Unikali XIX a. lituanistinė mokykla Kretingos bernardinų vienuolyne	11
UŽSIENYJE	
Kokias knygas skaito latviai. Parengė Nijolė Sisaite	16
ŽMONĖS IR LAIKAS	
Vaiva Markevičiūtė. Paradoksalus Jolitos Skablauskaitės pasaulis	18
SUKAKTYS	
Vytautas Smilgevičius. Smaragdai ir auksas: Mato Šalčiaus kelionių pėdsakais	22
Regina Vamienė-Janssen, Daiva Janavičienė. „Planavome ir kūrėme bibliotekų ateitį“	25
GEROJI PATIRTIS	
Turininko vasara. Parengė Rūta Lazauskaitė ir Ieva Šakelaitė	29
KRONIKA	
Žydrė Vėtienė. Specialistų akiratyje – pakartotinio skaitmeninio turinio naudojimo galimybės	32
Sonata Nognienė. Nauji Vyduno atminimo ženklai	33
Stanislovo Moravskio skaitymai. Birštono viešosios bibliotekos informacija	34
Įkurtuvės, kurių laukta 50 metų. Tarp knygų informacija	35
Indrė Rapkevičienė. Panevėžio bendruomenė pasirinko poetę	36
KRONIKA / POEZIJOS PAVASARIS	37
KRONIKA / VAIKŲ VASARA	38
KRONIKA / ŽINIOS IŠ LIETUVOS BIBLIOTEKŲ	40
IN MEMORIAM	
Vanda Mikalauskienė [1937 10 23–2020 07 22]	43
Atsisveikiname su Gailute Meškevičiene [1961 04 11–2020 07 28]	43
IR AŠ TEN BUVAU	
Dainius Vaitiekūnas. Šv. Genovaitės biblioteka	44

7

18

32

Imanta Gelūnė (7), Joniškio rajono savivaldybės Jono Avyžiaus viešosios bibliotekos archyvo (18),
Sevilės Choraikos (32) nuotrakos

PIRMAME VIRŠELYJE

Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos Kretingos Apreiškimo vienuolyne saugoma didžioji Neformalios lituanistinės mokyklos, ištrauktos iš UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinių registrų, kolekcijos dokumentų dalis. Plačiau apie tai skaitykite p. 11–15. Jolantos Klietkutės nuotr.

REDAKCIJA

Jūratė BIČKAUSKIENĖ (vyr. redaktorė)
Tel. (8 5) 239 8687; mob. tel. 8 618 58 205, el. p. jurate.bickauskiene@lnb.lt
Asta STIRBYTĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)
Tel. (8 5) 263 9111, el. p. asta.stirbyte@lnb.lt
Vaidėnė GRYBAUSKAITĖ (redaktorė)
Tel. (8 5) 263 9110, el. p. vaidene.grybauskate@lnb.lt; tk@lnb.lt
Vaiva MARKEVIČIUTĖ (redaktorė)
Tel. (8 5) 263 9110, el. p. valva.markeviciute@lnb.lt; tk@lnb.lt
Violeta KUZMAITĖ (platinimas)
Tel. (8 5) 263 9111, el. p. violeta.kuzmalte@lnb.lt
Kostas STANKEVIČIUS (dizaineris)

REDAKCIJOS KOLEGIJA

Danguolė ABIZORIUVIENĖ
Jūratė BIČKAUSKIENĖ
Vytautas GUDAITIS
Prof. dr. Renaldas GUDAUSKAS (pirmininkas)
Dr. Rasa JANUŠEVIČIENĖ

Dr. Laura JUCHNEVIČ
Dr. Ineta KRAULS-WARD
Irena KRIVIENĖ
Grazina LAMANAUSKIENĖ
Sandra LEKNICKIENĖ
Viktorija PUKENAITĖ-PIGAGIENĖ
Jolita STEPONAITIENĖ

ŽURNALAS „TARP KNYGŲ“